

KÖNYVISMERTETÉS.

Doktori értekezések 1915-ben.

5. *Prém Loránd: Kövér Lajos élete és drámairói pályája.* Budapest, Attila-nyomda, 1915. 8-r. 79 l.

Nagy gonddal és igyekvéssel készült kis monographia, a mely minden oldalról megvilágítja a korán elfelejtett drámairó alakját, munkásságát és ügyesen bele tudja illeszteni a magyar dráma fejlődésének történetébe. Életrajzi adatait nagy szorgalommal állította össze, nem egyszer helyreigazítva Bayer József és Szinnyi József több téves adatát. Kevésbé sikerült az a fejezet, melyben az irodalmi hatásokat rajzolja. E tekintetben alig megy túl néhány bizonytalan és általános megállapításon. Bár Scribe iskolájához köti Kövér vígjátékait, egész határozottsággal ezt sem meri állítani. Dumas fils hatását is érinti két helyen (Salamon Ferencz útmutatása után), holott érdemes lett volna ennek az épen akkor meginduló óriási világirodalmi irányynak első nyomait nálunk kissé részletesebben felkutatni. Épígy teljesen hiányzik a régebbi magyar mesterek (Fáy, Kisfaludy) hatásának rajza is. Bár meg tudja állapítani Kövér helyét a magyar dráma fejlődésében, de elődeihez (így Szigligetihez is) szorosabban hozzákapcsolni — ezt meg sem kíséri. Jobb az egyes daraboknak részletes tárgyalása: a Bayertől eltanult módszerrel elég részletesen elemzi és veszi sorra vígjátékait, vázolja felépítésüket, kiemeli eredményeiket s hibáikat, ismerteti a kortársak, az akkori kritikuskok felfogását és ítéletét róluk, szemmel tartja folyton az író egyéni fejlődését. Rövidebben végez komoly drámáival, melyek nem is érdemelnek nagyobb figyelmet. Végül ügyes összefoglaló képét adja írói egyéniségének és irodalomtörténeti jelentőségének. A függelékben Kövér műveinek bibliographiai adatait állítja össze.

6. *Vnutschko Berta: Jókai Mór drámái munkássága.* Budapest, Neuwald Illés utód. könyvnyomda, 1914. 8-r. 72 l.

Körülbelül ugyanezt lehetne elmondani Vnutschko Berta értekezéséről is. Gondosan és nagy buzgalommal állítja össze Jókai egyes drámáinak bibliographiai, színi adatait és életrajzi vonatkozásait, ízléssel és ítélettel elemzi drámáit, bár sokkal kevesebb önállósággal. A hol csak lehet, tartózkodik saját véleményének kockáztatásától s inkább idézi forrásait, még pedig Gregusst és Gyulai Pált ép olyan gonddal, mint Mikszáth

életrajzát és az akkori lapok nem mindig sikerült kritikáit. Az irodalmi források terén is csak általánosságok jut. Megállapítja ugyan a francia romantika cultusát: »Hatásos jeleneteknek, borzalmas képeknek egymásra halmozása, sirkert, öldöklés, méreg, szóval a francia romantikus drámáknak összes hatást kereső requisitumai megtalálhatók benne« — de behatóbb utánjárásra épügy nem vállalkozik, mint Prém Loránd Kövérnél. Csak két helyütt tér ki részletesebben a közvetlen forrásra: *Manlius Sinister*ben Victor Hugo és Dumas père drámáit, *Leventében* pedig Jókai saját vallomásait említi. A milyen dicséretre méltó buzgalommal készült különben az egyes művek tárgyalása, annyira elszietett az összefoglalás: a drámák műfaj szerint való osztályozása, Gyulai, Péterfy, Alexander, Négyesy összefoglaló ítéletei — egyébként semmi.

KIRÁLY GYÖRGY.

Zuber Marianne: A hazai németnyelvű folyóiratok története 1810-ig. Irodalomtörténeti tanulmány. (Német Philologiai dolgozatok. XVII.) Budapest, Pfeifer, 1915. 8-r. 114. l. Ára 4 K.

A könyvecske bevezetésre és négy fejezetre oszlik. A bevezetés az Angolországból kiinduló erkölcsi irányú folyóiratok keletkezését, fejlődését és terjedését vázolja beállítva e folyóiratainkat a közvetítő német és a közvetlen osztrák áramlaton át az irodalmi folytonosságba, rámutatva, hogy e jelenség nálunk szintén csak egy európai hullámgyűrű töredékének tekinthető. A folyóiratok tárgyalása három fejezetre oszlik; bizonyos központokhoz és személyekhez kapcsolva mindig a rövid virágzás után megszűnő lapok egy-egy csoportját ismerteti. A negyedik fejezet a folyóiratok kritikai részének fejlődését rajzolja meg.

Az első csoport, mint a legrégebb máig is élő napilapunk, a *Pressburger Zeitung* mellékletei, WINDISCH KÁROLY TEOFIL nevéhez és Pozsony városához fűződik. — Windisch sokoldalú működését e lapok különböző iránya mutatja. Az egyik *Der Freund der Tugend* (1767—69) szépirodalmi keretben erkölcsi oktatást céloz, a másikban *Pressburgisches Wochenblatt* már előtérbe lépnek a természetrajzi, gazdasági közlemények, filozófiai reflexiók, természetesen főként külföldről átvéve. — Szépen fejtegeti itt a szerző, hogy a kor nagy filozófusainak gondolatait, különösen a felvilágosodás eszméit, hogyan tükrözik vissza, terjesztik és népszerűsítik e folyóiratok. — Figyelmet érdemel még e csoportból az *Allgemeine deutsche Theaterzeitung*, melynek tárgyalásánál azonban a szerző csak általánosságokra szorítkozik.

A második fejezet a bécsi és pozsonyi akadémiai törekvések és az ezeket célzó tudományos folyóiratok e korbéli történetét tárgyalja. Bécs és Pozsony találkozása itt nem véletlen, — mert Pozsony minden kulturális törekvésében Bécsből kapta az impulsust. A hogy első magyar napilapjaink keletkezési helye Pozsony és Bécs lesz, ugy e tudományos folyóiratok is e helyekhez fűződnek. A magyarok először még csak mint munkatársak szerepelnek (*Realzeitung*), majd »tudóstársaság«-ban tömörülve külön lapot indítanak, az *Anzeigert*. Szerkesztője TERSZTYÁNSZKY DÁNIEL pozsonyi lakos, munkatársai majdnem mind magyarok, tartalma

kritikai és történelmi tárgyú. Az eddigi külföldi átvételekkel szemben itt már önállóság és a magyarság előtérbe nyomulása mutatkozik, magyar irodalmi és nyelvtudományi kérdéseket tárgyal. E bécsi lap folytatásának tekinthető WINDISCH két pozsonyi tudományos lapja, az *Ungrisches Magazin* és *Neues Ungrisches Magazin*. Tartalmuk Magyarország ismertetése földrajzi, történelmi, természettudományi, irodalomtörténeti szempontból az ország minden részében élő szakemberek tollából, tehát a szépirodalmat mellőző, szigorúan tudományos, a magyar kultúra és szellemi élet szolgálatában álló folyóiratok.

A szellemi ébredés Budán és Pesten — melynek folyóiratbeli törekvéseit szerző a harmadik csoportban tárgyalja — későbbi időpontra esik, mint Pozsonyban. A kezdet 1784-re, az egyetem Budára helyezésének évére tehető.¹ Ezután indul meg KOVACHICH lapja, a *Merkur von Ungarn* (1786—7), mely nem felelvén meg a hozzáfűzött várakozásoknak, gyorsan meg is szűnt. Tartalmaz személyi híreket és adatokat s néhány magyar irodalmi mű (Gyöngyösi, Dugonics) ismertetését. A legmagasabb színvonalon mind e folyóiratok közül SCHEDIUS lapja, a *Zeitschrift von und für Ungern* állott. Ezen lap megjelenése (1802—4) előtt ő már kiadott egy *Literarischer Anzeigert* (1798—99), mely főként tudományos műveket bírált. A *Zeitschrift* ellenben a művelődéstörténelmi közlemények mellett előtérbe helyezi a magyar irodalmi és nyelvészeti kérdéseket, ismerteti a megjelenő szépirodalmi műveket és részt vesz a nyelvújítás vitáiban. A lap tudományos értékét és színvonalát a korabeli külföldi irodalom is elismeri. Schedius lapjának folytatását czélozza LÜBECK folyóirata, az *Ungrische Miscellen* (1805—7). Úttörő e lapnak a kritikára vonatkozó elve: az irodalmi műveket az író személyére való tekintet nélkül objectiv kritikai alapon ismertetni. A tanulmány komoly hangú, tudományos színvonalú, talán túlságosan is tömör. A keretek nem engedték meg, hogy szerző a felkutatott nyelvészeti és irodalmi értekezéseket behatóbban tárgyalja, de legalább utat vágott a további kutatóknak. Az anyag áttekintése ügyes, a felosztás szempontjai határozottak, szorgalma és alaposága elismerést érdemel.

Adatai kiegészítéseül megemlítem, hogy a lappangó Rösler-féle *Kritischer Anzeiger*nek van egy 1804. májusáról keltezett *Ankündigungja*. (Nemz. Múz.: Not. libr. 1236.) Jelenti a folyóirat tervét, melynek, mint czíme is mutatja: *Kritischer Anzeiger der neuesten auswärtigen Literatur*, czélja Schediustól és Lübecktől eltérően a külföldi elsősorban német, de számottevőbb angol és francia tudományos munkák »streng unpartheyisch« bírálata. Szakavatottságát azzal bizonyítja, hogy előzőleg három és fél évig egy nagy könyvtár élén állt, külföldi kritikai lapba dolgozik, 1804. januárjától pedig a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung* szerkesztője. Mindez eddig homályban lappangott, így Szinnyei 1800-ra teszi szerkesztői működésének kezdetét. Ez időpont már életkörülményeinél fogva is majdnem lehetetlenül korai. A másik megjegyzés, hogy a *Pressburger Zeitung*

¹ Ez az állítás vagy a szerző vagy a bíráló tévedése. Az egyetemet 1777-ben helyezték át Budára. A kapcsolatnak így megdől a föltett alapja. Szerk.

mellékleteként megjelent *Politische Gespräche aus dem Reiche der Todten* című lapnak nemcsak 1793—94, de további 1808-ig terjedő kötetei találhatóak a Nemzeti Múzeum könyvtárban. (Eph. lit. 173/1.) Tekintve azonban, hogy a *Neuwieder Zeitung* szövszerinti utánnomata, folyóirataink története szempontjából nem lényeges létezésének megállapítása.

Az erdélyi folyóirat-irodalmat szerző nem vette tekintetbe. Jó lett volna, ha ez a dolgozat címéből, vagy előszavából kiviláglik.

JAULUSZ ILONA.

Magyar Shakespeare-Tár. Kiadja a Kisfaludy-Társaság Sh.-bizottsága. Szerkeszti Ferenczi Zoltán. VIII. kötet. Budapest, Kilián, 1916. 8-r. 320 l.

Az idei kötet természetszerűen a britt költő emlékének van szentelve. Ez többi közt főleg abban jut kifejezésre, hogy a tartalmas közleményeket megelőzi Berzeviczy Albert: *Shakespeare és a magyar nemzetlélek*, valamint Beöthy Zsolt: *Shakespeare és Arany* című tanulmánya, melyeket a szerzők a Kisfaludy-Társaság febr. 6-iki, Shakespeare halálának háromszázados évfordulóját ünneplő közülésén felolvastak. BERZEVICZY finom elemzéssel keresi azokat az okokat, melyekben Sh. magyarországi népszerűsége gyökeredzik s ezeket főképp néplélektani rokonságban találja. Ez a rokonság a következő pontokba foglalható: Sh. szomorú-, valamint vígjátékaiban gyakran merít a népköltés oly motivumaiból, melyek a mi népköltészetünkben is otthonosak; — színműveinek nagy része a történelem talajából nőtt ki; — tárgyuk legtöbbször harcz és küzdelem; — a magyar természettel közös személyeinek makacssága, dacza, mely nem mindig ment a kevélységtől; — ennek következése a gyakori egyenlenség és pártusa; — külső támadással szemben azonban a minden ellentétet összeforrasztó hazaszeretet; — tőle elválaszthatatlan a szabadság izzó szeretete; — a politikai szabadságszeretet, valamint egész világnézete azonban az egyéni szabadság és egyéni felelősség szilárd alapján épül föl; — vonzó ránk nézve Sh. személyeiben nyilvánuló szónoki képesség, a rábeszélés művészete, melynek a magyar mindig szívesen hódolt; — ez a szónoki ösztön, mint drámai motívum, gyakran szerelenségekbe, erős túlzásokba visz; — de ép ezért a nagy szenvedélyek drámai megjelenítője; — végül sajtáságos, de ép ezért nekünk rokonszenves, hogy férfias költészetének legszebb, leggyöngédebb alkotásai az ő nőalakjai, melyek, egy-két szükségszerűen torz és gonosz jellemet nem számítva, a nemes nőiségnek eszményei. Ezek, rövideg fogva, azok a sajtáságok, melyek a magyar nemzetlélek jellemző tulajdonságai is lévén, Sh.-t számunkra rokonná és kedvessé teszik.

BEÖTHY ZSOLT mélyenjáró tanulmánya Sh. és Arany közt von párhuzamot, de nem a külső adatokat keresi, sem Sh.-nek Aranyra tett hatását, hanem az élet hatásainak összevetését, melyek a két szellemet érték és vezették. Ezek igazán értékesek a lelki élet bűvara előtt, de egyszersmind elméleti tanulságot is nyújtanak, s ez az, hogy a művészi alkotásoknak igazi csírája az életbenyomásokat kísérő érzéseinkben van.

Ezeket vizsgálva csodálatos hasonlatosságot találunk a két költő életének és működésének viszonyaiban. Sh. lelki életének három korszaka van: az ifjú optimismus kora (a Szentivánéji álomtól a Velencei kalmárig); a nagy tragédiák kora (Caesartól Hamleten át Macbethig); s a rövid búcsúkor (Cymbeline, Téli rege, VIII. Henrik s a Vihar). Arany élete is három, érzelmi tartalmára teljesen hasonló korszakra oszlik: a forradalom előtti, az ifjú optimismus kora (Toldi, derült balladás költeményei); a forradalom utáni, a tragédiák kora (sötét lírája, a tragikus balladák, Buda Halálának komor végzetessége); s öreg kor, a búcsú kora (Toldi Szerelmének bánatos pompája, az Ószikék búcsúhangjai).

A kötet többi — részben nem magyar vonatkozású — közleménye értékes irodalomtörténeti részlettanulmányokkal szolgál. HEINRICH GUSZTÁV: Ayrer és Shakespeare kapcsolatának mai eredményeit állapítja meg. ANGYAL PÁL a büntetőjog lélektanának szempontjából fejtegeti Lady Macbeth szerepét, mint fölbujtóét. LATZKÓ HÚGÓ érdekesen mutatja be az írók harczát Sh. korában. WEBER ARTÚR Sh. és a legújabb német irodalom viszonyát fejtegeti. BAYER JÓZSEF P. Szathmáry Károly *Julia* című elbeszélésében lévő »Romeo és Julia« motivumról ír. RÓZSA DEZSŐ folytatja tanulmányát Sh. előzőiről és Greene regényírói működését mutatja be. CZEKE MARIANNE szövegkritikai módszerrel bonczolja Lemouton Emilia Sh. fordításait (I. rész). BODROGI LAJOS Albrecht-tel vitatkozik Sh. Szeget szeggel cz. vígjátékáról. FERENCZI ZOLTÁN a régibb Sh.-emlékünnepeket újítja fel, különösen az első magyar Sh.-jubilaumot 1864-ben. Irodalmi ismertetések, vegyes cikkek és az 1914-iki magyar Sh.-könyvészet fejezik be a gazdag tartalmú kötetet.

K. E.

HELYREIGAZÍTÁS.

Az IK. II. füzetében a 181. lapon említett Balzac-regény czíme helyesen: *La peau de chagrin*.
